

оскільки саме від роботи означеної установи у значній мірі буде залежати майбутнє українських вишів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/paran271#n271> – Дата звернення: 25.11.2015
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» від 15 квітня 2015 р. № 244 [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248135125> – Дата звернення: 25.11.2015.
3. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiY8fypw6zJAhWiSXIKHWwzDqkQFggeMAA&url=htt> – Дата звернення: 25.11.2015.
4. Заява Міністерства освіти і науки України з приводу виборів до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 8 червня 2015 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/08/zayava-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-z/> – Дата звернення: 25.11.2015.
5. Федорченко Ю. Про ситуацію довкола формування Національного агентства з забезпечення якості вищої освіти [Електронний ресурс] // Портал пор зовнішнє тестування. – Режим доступу: <http://www.useti.org.ua/uk/news/1901/pro-situaciyu-dovkola-formuvannya-nacionalnogo-agentstva-z-zabezpechennya-yakosti-vicshoyi-osviti.html>. – Дата звернення: 25.11.2015.

Новик Микола Кузьмович

кандидат історичних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Конституційні засади «Пактів ...» П. Орлика

Історія будь-якої держави це неоціненне надбання її народу. Український народ також має багатовікову історію. Нажаль її об'єктивне висвітлення розпочалося після проголошення незалежності України. Саме на цьому етапі стало можливим по-новому, а не «по-братськи» подивитись на її сторінки, в тому числі й на зміст давніх правових актів. З погляду на це варто сьогодні по-новому подивитися на зміст «Пактів й конституцій законів та вольностей Війська Запорізького», які побачили світ у далекому 1710 році.

Читач має перш за все пам'ятати, що по формі правові норми того часу і сьогодення різняться, але за своїм змістом вони відбивають дух, волю, устремління керманців держави та сподівання всього народу.

Вивчаючи той ранній період, хоча би менше за українською історіографією по даній проблемі, звернемо увагу на те, що М. Костомаров, Д. Яворницький та В.

Різниченко називали документ П. Орлика договором. Натомість М. Грушевський визначав його як конституційну хартію та порівнював з англійською «Великою хартією вольностей 1215 р.». У Д. Дорошенка цей документ оцінювався як договір, який за відродження самостійної української держави мав стати її конституцією [5, с. 33].

З наведеного бачимо, українські історики різної доби визначали документ по-різному. У сучасній українській історіографії утвердилося іменувати його як конституція. З погляду сучасної правової науки на зміст основних конституційних засад, «Пакти...» П. Орлика йменувати конституцією є аргументованими. Сучасні демократичні конституції відбивають перш за все такі три обов'язкові компоненти, а саме: по-перше, права та свободи громадян; по-друге, принцип розподілу влад; по-третє, представницьке правління. Всі ці три складові, як основні засади конституції мають місце в «Пактах...» П. Орлика. Цієї думки дотримується більшість унікальних істориків (В. Смолій, В. Степанков, О. Струкевич, Т. Чухліб, В. Шевчук, Н. Яковенко та ін.) і більше того, на їх думку, цей документ може розумітися як перша українська конституція [5, с. 332].

Звернемося до засадничих фактів документа П. Орлика. За Політичним словником у редакції В. Врублевського та Толковим словником В. Даля термін «пакти» (в лат. *pacum*) означає «договір», а «договір» за Великим енциклопедичним юридичним словником означає – це угода між двома і більше суб'єктами» [6, с. 433; 2, с. 152; 1, с. 199]. В даному випадку у 1710 році було укладено «Пакти» – «договір» між гетьманом і козацькою старшиною, а це документ юридичної сили. Це спростовує думку професора П. Кралюка, що «Пакти...» «навіть не юридичний документ, а всього лише політична декларація» [7, с. 789].

Заперечення цьому очевидне. По-перше, у 16 статті зазначено, що договір, угода відбулася між реальними суб'єктами: новообраним Гетьманом і козацькими старшинами. А по-друге, Гетьман П. Орлик прийняв присягу «незмінно виконувати ці пакти й конституції», «одногосно узгоджені» між ним і військом Запорізьким, «з вірною любов'ю і належною турботою на благо України» присягаю і зобов'язуюся виконувати пошану достойним і добре заслуженим перед батьківщиною особам, а також усім козакам», «скріпив власноручним підписом і державною печаткою» [3, с. 201-202].

Оскільки «Пакти...» є договором, то за змістом видно, що вони виписують суспільні відносини між Гетьманом і старшинами Війська Запорізького, тобто між главою козацької держави і її народом.

За змістом розділу два (далі статті), гетьман має дбати «про недоторканість і цілісність кордонів батьківщини – України. Малої русі», «нікому не дозволяв не лише порушувати закони і вольності (наші), але й привласнювати батьківські землі» [3, с. 191]. За статтями 4-5 передбачалося також, що «територія Війська Запорізького Низового буде звільнена від московських укріплень і фортець, які заважали козакам ловити рибу, полювати і завдавали їм великих збитків, кривд і несправедливого гноблення» [3, с. 192-193], щоб землі «в Дикому Полі, протоки і всі відомі місця аж до Очакова повинні перебувати у користуванні і володінні нікого іншого, окрім Війська Запорізького» [3, с. 192-193].

Досить змістовною є стаття шоста. В ній виписано положення про побудову гілок влади та їх взаємовідносини. За нею є очевидним, що козацька держава проголошується як парламентська республіка. В ній гетьман є главою держави і мав «турбуватися про потреби батьківщини, обмірковувати, керувати й вирішувати те, що

потребуватиме вирішення», «стежити за виконанням пактів і конституцій», «щоб цього незмінно дотримувалися також і наступні гетьмани Війська Запорізького» [3, с. 188-189].

На розподіл влад вказує таке положення: «навічно зберігати у Війську Запорізькому такий закон, щоб у нашій батьківщині першість належала Генеральній Старшині». При цьому у статті простежується система представницьких органів. На її вершині Генеральна Рада. Її Генеральні Старшини, Полковники та генеральні Радники мають «давати поради» Гетьману, що «на власний розсуд (гетьмана) нічого не повинне ні вирішуватися, ні здійснюватися» «Пакти...» передбачали «три Генеральні Ради, які щороку збиратимуться у Генеральній Резиденції» на Різдво, на Великдень і Покрову. На ці ради, відзначається у статті, мають з'являтися з законним обов'язком не лише полковники зі своїми урядниками і сотниками, не тільки Генеральні Радники від усіх полків, але й посли від Низового Війська Запорізького для слухання й обговорення справ» [3, с. 194]. На цих Радах Старшини, Полковники, Радники, можуть «публічно на раді висловлювати докір», «вимагаючи звіту», однак «без лихослів'я і без найменшої шкоди високій Гетьманській честі», а «Гетьману не належить ображатися чи мститися», він «мусить подбати про виправлення порушень» [3, с. 195].

У статті восьмій виписано досить актуальні на сьогодні норми, що Генеральні Старшини повинні доповідати (інформувати) Гетьмана про всі публічні справи, але наближених до Гетьмана слуг «не слід залучати до участі в ... законодавчих, управлінських і військових справах» [3, с. 196]. Генеральний скарбник і скарбники на місцях повинні «дбати ... не для власної, а для загальної потреби» [3, с. 196].

Важливими в «Пактах ...» є положення, які відповідають засадам демократичних Конституцій, а саме рівності та правам людини. В цьому документі його творці вживають такі правові норми як порушення природних прав та рівності», «піднесення своїх принижених прав вольностей», «спроби скривдити чи утиснути тягарями простий люд» тощо. За статтею 10 Гетьману та його уряду «належить керувати й наглядати за порядком щодо всього Війська Запорізького, так само він повинен пильно дбати про те, щоб на рядовий і простий народ не поклали надмірних тягарів, утисків і надмірних вимог». В ній знаходимо й таку норму: «Нехай пани Полковники, Старшини, Отамани, урядники і виборці не наважуються пригноблювати свою домашню челядь і рядових козаків, а особливо рядових простолюдинів». Все це вказує на те, що головний обов'язок Гетьмана полягає в тому, щоб «великодушно направляти й поліпшувати усі права в країні стосовно надійного дотримання непорушних громадських вольностей» [3, с. 201]. Ці норми «Пактів ...» засвідчують нові підходи до захисту прав людини, коли Гетьман мав стати їх гарантом. Вони виписані всупереч добі, коли окремі гетьмани діяли не за природним правом людини, а за власним законом: «Я так хочу, я так велю» [3, с. 109].

Крім положень, що виписують проблеми суверенітету, незалежності, територіальної цілісності, форми правління, статусу гетьмана та генеральної старшини, в «Пактах ...» є норми, що стосуються судової гілки влади. В документі вони виписані у сьомій статті. У ній зазначено, що коли «хтось із Старшини, Полковників, Генеральних Радників, знатних козаків та всіх інших урядників, а також із рядових козаків учинив злочин ... через нечестивий умисел або випадково ... не повинен карати ... Гетьман». Для «здійснення правосуддя у козацькій державі має діяти Генеральний суд. Рішення щодо умисних і випадкових правопорушень мають

бути не поблажливими й не лицемірними, а правопорушник «підкорятися переможному закону» [3, с. 196].

На наш погляд у «Пактах ...» читач знайде цікаві думки щодо церкви і православної віри. Їх автори фіксують, що Гетьман, як глава держави і її гарант повинен «дбати про те, щоб жодна чужинська релігія не запроваджувалася на нашій Руській батьківщині» [3, с. 189-190]. Не оминули «Пакти ...» і проблеми міжнародних стосунків козацької держави. Тут оцінені історичні стосунки з Польщею, Росією, Швецією та Кримським ханством. В цій частині зафіксовано, що Гетьман за свій обов'язок вважає «дбати, щоб з нашого боку не порушувався і ніяким чином не псувався стійкий союз і братство з Кримським ханством» [3, с. 190-191]. Ця норма засвідчує про багатовікові зв'язки і дружбу українського народу і народи Криму, всупереч заявам нинішніх російських політиків.

Узагальнюючи вище висловлене зазначимо, що положення «Пактів ...» мають бути прочитані з позицій сучасного розуміння суті конституції. Конституція сьогодні – акт найвищої юридичної сили, в основі його покладено концепцію народного суверенітету, поділу влад, засад функціонування політичної системи, державного ладу, порядок формування, організацію і діяльність ланок державного механізму. Все це має місце в «Пактах ...», хіба що виписано не сучасними юридичними нормами, не сучасною юридичною мовою, але це не применшує їх високої оцінки, хоча не знайшли практичного втілення в реальному житті Гетьманщини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Великий енциклопедичний словник / За ред. ак. НАНУ Ю. С. Шемшученка – «Юридична думка», К. 2007 – 972 с.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 2 – «Русский язык» – М., 1979. – 779 с.
3. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2 т. – К., 1997. – Т. 1. – С. 186-202.
4. Мельник Я. Конституція України – Гетьманщина 1710 року. / Л. Мельник // Істрія України – 1998 – № 12 – С. 2-3.
5. Нові дослідження пам'яток козацької доби – Вип. 23. – К., 2014 – 618 с.
6. Політичний словник./ За ред. В. К. Врублевського – головна редакція УРЕ – К., 1982 – 656 с.
7. Екстракт + 200. За аг. ред. Л. Івшиної – К.: ЗАТ «Українська прес-група» – 2010 – 1024 с.
8. Чухліб Т. Пилип Орлик: Серія великі українці. – К., 2008. – с. 22.

Костенко Світлана Олексіївна,
кандидат юридичних наук, старший викладач
Житомирський національний агроєкологічний університет

Окремі аспекти податку на нерухоме майно через призму аграрного права

Соціальна сфера українського села знаходиться на зтяжній стадії стагнації. Це пов'язано з тим, що фінансується воно з державного бюджету за залишковим